

ГРАМАДЗЯНСКАЯ СУПОЛЬНАСЦЬ І КАМУНІКАТЫЎНАЯ ПРАСТОРА

¹Акімава Л. В., ²Канавалава А. А.

¹*Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт,
Мінск, Беларусь, akimovalv@mail.ru,*

²*Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт,
Мінск, Беларусь, akonovalova1958@gmail.com*

Анатацыя. У наш час грамадзянская супольнасць ва ўсіх формах яе правы немагчыма без сродкаў масавай інфармацыі і камунікацыі. Фарміруемыя і накіраваныя імі інфармацыйныя патокі адыгрываюць усё большую ролю ў сацыяльна-палітычным кіраванні, аказваюць усё больш прыкметны ўплыў на ход і характар узаемадзеяння розных грамадскіх сіл і інстытутаў у сферы палітыкі.

Грамадзянская супольнасць як сфера непалітычных адносін, дзе ўзаемадзеінічаюць розныя сацыяльныя супольнасці і асобныя людзі, уяўляе сабой пастаянную і бесперапынную камунікацыю. У дадзеным выпадку мы разумеем камунікацыю ў самым шырокім сэнсе слова, гэта значыць як зносіны сацыяльных суб'ектаў, абмен інфармацыяй і сімваламі, навыкамі і дзейнасцю, а таксама вынікамі гэтай дзейнасці. Салідарнасць, сумесная і свядомая адказнасць, на якіх трымаецца грамадзянская супольнасць, вырастаюць з інтэнсіўнай і сталай камунікацыі.

Адмысловую ролю ў гэтым працэсе гуляе масавая камунікацыя, якая становіцца магчымай са з'яўленнем сучасных інфармацыйных тэхналогій. Яны прынцыпова мяняюць усё сацыяльнае асяроддзе і павялічваюць шанцы на паспяховае фарміраванне і функцыянаванне грамадзянскай супольнасці. Існуе некалькі каналаў уздзеяння інфармацыйных тэхналогій і, перш за ўсё СМІ, на грамадзянскую супольнасць.

Так, па-першае, яны ствараюць і падтрымліваюць выяву грамадзянскай супольнасці ў масавай свядомасці. У дачыненні да сучаснай медыякратычнай супольнасці можна сказаць, што існаванне грамадзянскай супольнасці напрамую залежыць ад таго, што пра яе гавораць і пішуць. Калі дадзенае сцвярдженне і выглядае перабольшаннем, то толькі ў адносінах да краін, дзе традыцыі грамадзянскай супольнасці трывалыя, а сама ідэя нікім не ставіцца пад сумнеў. У тых жа выпадках, калі гаворка ідзе пра яго станаўленне і дзе сама ідэя патрабуе тлумачэння і інтэграцыі ў масавую свядомасць, СМІ належыць ці ледзь не вырашальная роля. СМІ даюць "сцэну" розным суб'ектам сацыяльнага жыцця для апублікавання ўласных інтарэсаў. Іншымі словамі, СМІ робяцца вельмі істотным сацыяльным і палітычным рэсурсам. Дзякуючы ім суб'екты грамадзянскай супольнасці могуць разлічваць на ўдзел у фармаванні грамадскай думкі. У дэмакратычных палітычных сістэмах СМІ выступаюць у якасці асноўнага выразніка грамадскай думкі, аператыўнага пасярэдніка ва ўзаемаад-

носінах грамадзянскай супольнасці з дзяржавай. Яны з'яўляюцца своеасаблівай прыладай грамадскага кантролю над органамі дзяржаўнай улады і кіраванні, падахвочваючы іх да адказнасці перад насельніцтвам. Адным з крытэрыяў дэмакратыі можа быць названа заканадаўча замацаваная разнастайнасць форм уласнасці на сродкі масавай інфармацыі, забеспячэнне іх свабоднай дзейнасці і канкурэнцыі паміж сабой. Канстытуцыйна-прававыя нормы павінны гарантаваць захаванне плюралізму як дзяржаўных, так і прыватных СМІ і абараніць іх ад патэнцыйна магчымага самавольства з боку ўладаў.

Пры гэтым абавязкі дзяржавы і СМІ перад грамадствам падзяляюцца. Дзяржава забяспечвае плюралізм і свабоду СМІ, але пакідае за сабой права ўмешвацца ў іх дзейнасць, калі ўзнікае рэальная пагроза для грамадскай бяспекі. Сродкі масавай інфармацыі забяспечваюць аб'ектыўны, дакладны і збалансаваны характар сваіх матэрыялаў і паведамленняў. Акрамя таго, СМІ нясуць адказнасць перад грамадствам за правакацыі страху, панікі сярод насельніцтва ці папулярызацыю гвалту.

Абсалютнай свабоды сродкаў масавай інфармацыі, якая разумеецца як усёдазволенасць, няма і быць не можа ў стабільных дэмакратычных сістэмах. Існуюць прававыя і этычныя нормы, якія перашкаджаюць распаўсюджванню паклёпніцкіх звестак, прапагандзе гвалту, распальвання нацыянальнай і расавай варожасці. У апошнія гады ў многіх краінах з дэмакратычнымі палітычнымі рэжымамі прыняты заканадаўчыя акты, якія ў мэтах барацьбы з тэрарызмам абмежавалі звыклыя спосабы журналісцкай дзейнасці. Так, у некаторых еўрапейскіх краінах фатаграфаванне паліцыянтаў зараз можна толькі з іх згоды.

Па-другое, СМІ спараджаюць і ажыццяўляюць грамадска значныя дыскусіі, без якіх немагчыма ператварэнне людзей з падданных у грамадзян. Ніякая, нават самая майстэрская "выхаваўчая праца", не сфармуе пачуццё дачынення людзей да грамадскіх спраў, калі яны не змогуць рэальна ўдзельнічаць у іх абмеркаванні. Іншымі словамі, размова ідзе аб вядзенні пастаяннага дыялога паміж грамадскімі групамі і асобнымі людзьмі, у ходзе якога і адбываецца высьвятленне пазіцый, абмен інтарэсамі і ідэямі паміж суб'ектамі грамадзянскай супольнасці.

Узаемаадносіны СМІ з дзяржавай і грамадзянскай супольнасцю можна праілюстраваць на прыкладзе фарміравання грамадскай думкі і механізмах яе ўплыву на палітыку. Грамадскую думку можна вызначыць як сукупнасць меркаванняў і адзнак, якія характарызуюць стан масавай свядомасці асобных груп насельніцтва і грамадства ў цэлым. Грамадская думка здольна ўздзейнічаць на змест і развіццё многіх сацыяльна-палітычных працэсаў, у тым ліку на палітыку дзяржаўнай улады. Грамадская думка ўяўляе сабой своеасаблівы механізм прадстаўлення перад органамі дзяржаўнай улады інтарэсаў насельніцтва, які ўзнік у выніку фарміравання інстытутаў грамадзянскай супольнасці. Сродкі масавай інфармацыі, з аднаго боку, выказваюць грамадскую думку, а з другога боку, актыўна ўдзельнічаюць у яе станаўленні.

Механізмы фарміравання грамадскай думкі шматстайныя і залежаць ад спосабаў камунікацыі паміж грамадзянскай супольнасцю і дзяржаўнай уладай, ад узроўню сталасці дэмакратычных інстытутаў, у тым ліку грамадзянскай су-

польнасці. Для пачатковых этапаў фармавання інстытутаў грамадзянскай супольнасці характэрны эмацыйныя, стыхійныя механізмы фармавання грамадскай думкі, якія складаюцца на аснове непасрэдных міжасобасных камунікацый. У спелай грамадзянскай супольнасці дзейнічаюць рацыянальныя механізмы і галоўная роля належыць не міжасобасным камунікацыям, а сродкам масавай інфармацыі. Надаючы настроям людзей рацыянальную форму, лідэры грамадскай думкі і СМІ арыентуюць гэтыя настроі ў патрэбным для сябе напрамку. Тым самым грамадская думка набывае такі від, які дазваляе яму непасрэдна ўплываць на палітыку.

Адначасова з'яўляюцца магчымасці для маніпулявання грамадскай думкай і выкарыстання яе ў інтарэсах розных палітычных сіл. Часта гэтым карыстаецца і сама дзяржаўная ўлада. Палітычная эліта пры дапамозе дзяржаўных і праўрадавых СМІ можа распаўсюджваць уласныя меркаванні аб тых ці іншых падзеях і фактах. Такім шляхам у грамадстве ствараюцца неабходныя дзяржаўнай уладзе настроі, на якія ўлада рэагуе, зыходзячы са сваіх інтарэсаў. Выкарыстоўваючы СМІ ў сваіх інтарэсах дзяржаўныя чыноўнікі і палітычныя дзеячы даюць інтэрв'ю журналістам, выступаюць на брыфінгах і прэс-канферэнцыях. Як правіла, дзяржаўныя структуры і буйныя палітычныя партыі маюць у сваім складзе службу, якая ўстанаўлівае і падтрымлівае сувязі з грамадскасцю. Яе галоўнай задачай з'яўляюцца пастаянныя кантакты з прэсай і электроннымі СМІ. Пры неабходнасці арганізуюцца спецыяльныя паездкі журналістаў у рэгіёны з мэтай выяўлення настрояў і пераваг насельніцтва па найбольш актуальных грамадска-палітычных праблемах. Паколькі меркаванні людзей суб'ектыўныя і няўстойлівыя, грамадскай думцы ўласцівая зменлівасць і нясталасць. На грамадскай думцы, у тым ліку, адлюстроўваюцца пануючыя ў масавай свядомасці забабоны, стэрэатыпы і памылкі. Таму ўплыў грамадскай думкі на палітыку можа мець як пазітыўныя, так і негатыўныя наступствы. З аднаго боку, грамадская думка можа прымусіць уладу прыслухацца да голасу грамадзян і рэагаваць на яго. З іншага боку, грамадская думка можа выказваць некампетэнтныя погляды наконт вырашэння складаных эканамічных і сацыяльна-палітычных праблем. Пад уплывам грамадскай думкі могуць прымацца як дакладныя, так і памылковыя палітычныя рашэнні.

Па-трэцяе, СМІ садзейнічаюць ператварэнню грамадства (а не толькі дзяржавы!) у суб'ект міжнародных камунікацый. Сучасная грамадзянская супольнасць – гэта грамадства адкрытае свету, грамадства свабоднага ўзаемадзеяння ў сусветнай камунікацыйнай прасторы. У гэтым сэнсе цяжка пераацаніць тую ролю, якую адыгрываюць у гэтым працэсе міжнародныя інфармацыйныя сеткі і, перш за ўсё, сетка Інтэрнет. Яны даюць магчымасць дыялогу перасякаючы дзяржаўныя граніцы. У сувязі з гэтым можна сказаць, што станаўленне грамадзянскай супольнасці залежыць шмат у чым ад узроўня развіцця камунікацыйных тэхналогій.

У сучасных умовах лічбавыя тэхналогіі ахапілі ўсе сферы грамадскай, адукацыйнай, вытворчай, культурнай і многія іншыя віды дзейнасці. Несумненным з'яўляецца той факт, што Інтэрнет увайшоў у жыццё кожнага чалавека. Мы жывем і ўзаемадзейнічаем у свеце, у якім уся дзейнасць, уключаючы вольны час,

звязаны з Інтэрнэтам, першасная мэта якога – стварэнне найбольш камфортных умоў для жыццядзейнасці чалавека. Інтэрнэт дае магчымасць хуткага пошуку неабходнай інфармацыі, дае магчымасць навучацца, працаваць, размаўляць, займацца творчасцю. Навукоўцы адзначаюць, што паскарэнне рытму жыцця, павелічэнне патоку інфармацыі патрабуюць ад сучаснага чалавека хуткай адаптацыі, умення самаактуалізавацца.

У апошнія гады павелічэнне колькасці сродкаў масавай інфармацыі было звязана з развіццём Інтэрнета. Сам Інтэрнэт уяўляе сабой новы від масавай камунікацыі, які ўзнік дзякуючы прагрэсу камп'ютарнай тэхнікі. Але на аснове Інтэрнета таксама з'яўляюцца новыя магчымасці для многіх традыцыйных сродкаў масавай інфармацыі. Так, у Інтэрнэце сёння распаўсюджваюцца электронныя версіі друкаваных выданняў, радыёстанцыі і тэлеканалы маюць там навінныя сайты, якія пастаянна абнаўляюцца. Некаторыя тэлеканалы ў поўным аб'ёме трансліруюцца праз Інтэрнет. Існуюць толькі ў электронным выглядзе і некаторыя самастойныя Інтэрнэт-выданні.

Пераход да глабальнага інфармацыйнага грамадства, ушчыльненне інфармацыйна-палітычнай прасторы і ўскладненне яго структуры спрыяе з'яўленню новых пагроз і выклікаў для традыцыйных суб'ектаў палітыкі (інфармацыйныя войны, інфармацыйны тэрарызм, інфармацыйная няроўнасць і залежнасць і г. д.), актуалізуе праблему выпрацоўкі і правядзення эфектыўнай інфармацыйнай палітыкі. Дадзеная палітыка павінна ўяўляць сабой сістэму мэтанакіраваных мерапрыемстваў адміністрацыйна-кіраўніцкага характару па зборы, атрымання, аналізе, захоўванні, распаўсюджванні і выкарыстанні інфармацыі, накіраваных на рэалізацыю інтарэсаў грамадства і дзяржавы.

Глобальная інфармацыйная індустрыя перажывае перыяд тэхналагічнай канвергенцыі, арганізацыйных зліццяў, заканадаўчай лібералізацыі, павышэння ролі ведаў і інфармацыі ў эканамічным развіцці, з'яўлення новых форм "электроннай" дэмакратыі.

Асаблівасцямі сучаснага інфармацыйнага грамадства выступаюць: выкарыстанне інфармацыі як эканамічнага рэсурса; ператварэнне інфармацыі ў прадмет масавага спажывання; інтэнсіўнае фармаванне інфармацыйнага сектара эканомікі. Дадзеныя асаблівасці інфармацыйнага грамадства могуць аказваць розны – як пазітыўны, так і негатыўны – уплыў на працэсы фарміравання і рэалізацыі дзяржаўнай інфармацыйнай палітыкі.

Па-чацвёртае, у грамадскім жыцці сучасных дзяржаў сродкі масавай інфармацыі выконваюць шэраг важных грамадзянскіх функцый. Найперш, акрамя інфармацыйнай функцыі, СМІ ажыццяўляюць функцыю артыкуляцыі інтарэсаў. Сёння менавіта праз газеты, часопісы, радыё і тэлеперадачы інтарэсы розных сацыяльных груп і палітычных сіл атрымліваюць публічную агалоску. Сродкі масавай інфармацыі, якія кантралююцца палітычнымі партыямі і рухамі, у выпадку неабходнасці здольныя ажыццяўляць функцыю мабілізацыі прыхільнікаў гэтых партый і рухаў для дасягнення палітычных мэт, якія стаяць перад імі. Урадавыя СМІ могуць браць на сябе частку функцый дзяржаўнага кіравання, а на долю апазіцыйных сродкаў масавай інфармацыі прыпадае функцыя крытыкі і кантролю ў адносінах да дзейнай улады. У наш час СМІ ча-

ста выконваюць функцыі сацыяльнай абароны тых грамадзян, хто не здольны самастойна адстойваць уласныя інтарэсы. Па рэкамендацыі ўлад СМІ могуць браць на сябе функцыю адцягнення насельніцтва ад вострых сацыяльных праблем з мэтай зніжэння палітычнай актыўнасці апазіцыйна настроенных груп насельніцтва.

Літаратура

1. Дзямідаў, А. У. Грамадзянская супольнасць і дзяржава / А. У. Дзямідаў // Новая навука: Стратэгі і івектары развіцця. – 2019. – № 8. – С. 227–230.
2. Ялізава, Л. А. Базісныя элементы фарміравання грамадзянскай супольнасці як гістарычнай катэгорыі / Л. А. Ялізава // Малады вучоны. – 2019. – № 3, т. 1. – С. 220–223.
3. Кара-Мурза, С. Г. Маніпуляцыя свядомасцю / С. Г. Кара-Мурза. – М., 2012. – 430 с.
4. Раснянская, Л. А. СМІ і палітыка / Л. А. Раснянская: вучэб. дапаможнік для студэнтаў ВНУ. – М.: Аспект-Прэс. – 2017. – 256 с.
5. СМІ у палітычным працэсе: вучэбна-метадычны дапаможнік / Р. С. Мукаметаў [і інш.]. – Екацярынбург. Выд-ва Урал. ун-та, 2020. – 112 с.